

וזכני - קרח\תשי"פ

חכמים, היזהרו בדבריכם!

אחד הדברים המהותיים המהווים אבן יסוד בהיותנו הורים ומחנכים, מובנה על הדוגמא האישית. לרוב חשיבות העניין, עסקנו בנושא פעמים לא מעטות, וכעת נתייחס לנקודה מרכזית ביותר השייכת לערך יסודי בחיינו כיהודים בכלל, וכמנחילי דרך בפרט.

לא פעם נשאל מחנך ע"י תלמידיו אודות דעותיו והשקפותיו ביחס לרבנים, מנהיגים, מפלגות וכיוצא. נושא בהחלט סבוך ורגיש ממדרגה ראשונה, שאפשר לומר כי יסודות היהדות תלויים בו ממש. מחד, אפשר להגיע דרכו גבוה גבוה ואפשר מאידך ח"ו לרדת איתנו מטה לשאול תחתית. כל דעה, אמירה, הטון והנימה של הדברים, תגובה ואפילו מבט, יכולים לחולל פלאות אך עלולים גם להיות אסון חינוכי.

לפני שנים שח לפני בחור על קשייו בישיבה, וביניהם ציין את הקושי בשמיעת שיעורים ושיחות מהמג"ש, כיון שפעם התבטא בצורה לא מכובדת כלפי ת"ח מסוים, שמשפחתו נוהגת על פי פסקיו. כמוכן שכוונתו היתה להתוות דרך ולהורות מהי צורת ההשקפה נכונה, אך מבלי משים יצאו ממנו משפטים בצורה לא זהירה ולא מדויקת, כך שהבחור הבין שהועברה כאן ביקורת (ואפילו סמויה) על תלמידי חכמים.

לא ניכנס למישורים העמוקים שבדבר, אם בכלל תפקידו של מחנך לעסוק בנושאים הללו או לא, כיון שפעמים רבות ישנם לבטים מה לומר, ועוד יותר מה לא לומר. רק מטרתנו להציף את חשיבות העניין, בפרט אצלנו, כמחנכים ומשפיעים, ובודאי שממילא יושפעו אז הדברים על תלמידנו לטובה, למען ייזהרו גם הם בדיבורם ויעמדו על גודל החובה וההישמרות מלדבר ח"ו על תלמידי חכמים, ללא שום הבדל.

אכן כן, זהו נושא חינוכי והכרחי מאין כמוהו, למתבונן ולמביני דבר.

כיצד נבחין בסוג המחלוקת?

ונקדים תחילה. התייחסות מיוחדת מוצאים אנו במסכת אבות (ה, כ) אודות המחלוקת, וז"ל המשנה: "כל מחלוקת שהיא לשם שמים - סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים - אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים - זו מחלוקת קרח ועדתו".

רבות נאמר ונכתב על גורמי המחלוקת, אשר בחלקם הגדול נבעו משאיפות רוחניות גבוהות ומהשתוקקות לקרבת ה', רבותינו האריכו לבאר את מהותם של אנשי המחלוקת - קרח ומאתים וחמישים ראשי הסנהדראות מחשובי העם, קרואי מועד ואנשי שם. (הרחבנו בדברים בכמה אופנים בספר 'עמק הפרשה'-במדבר, פרשת קורח, עיי"ש).

ואנו תוהים: כיצד ניתן לזהות בעת פרוץ המחלוקת אם אכן הינה לשם שמים או שמא מגמתה ואופייה שליליים, ואינה לשם שמים?

לכאורה, במחלוקת קרח ועדתו, גם הנפשות הפועלות וגם חלק ניכר מהגורמים, היו מרוממים וחיוביים, אם כן כיצד ניתן להבחין בחילוק חיצוני בין שני סוגי המחלוקות? שהרי התוצאות של

שתייהן שונות והפוכות זו מזו בתכלית, מחלוקת שהיא לשם שמים טובה היא מתחילתה ועד סופה, ושכר ינחלו השותפים בה, אך שאינה לשם שמים אחריתה עדי אובד ומובילה היא את כל השותפים לה לאבדון נצחי וכליון מוחלט רח"ל. אם כן, כיצד ניתן להבחין בין סוגי המחלוקות השונות?

בעלי המוסר מגלים לנו את הכלל המסייע להבחנה בין סוגי המחלוקות: אופי התנהלות המחלוקת משקף וחושף את מגמתה ומטרתה. ננסה לעמוד על המאפיינים העיקריים של כל מחלוקת על מנת לחדד את ההבחנה בין סוגיה.

אפיון מחלוקת שאינה לשם שמים

מחלוקת אשר בעליה מנסים כל העת לקבץ קבוצות ולארגן אסיפות ולהקהיל קהילות ברבים במטרה ללבות את המחלוקת, ולהגדיל כח ולגייס מתנגדים ומורדים – ברוב המקרים התנהלות שכזו מעידה ללא עוררין על מחלוקת פסולה שאינה לשם שמים, אשר רק לאבדון עלולה להוביל את משתתפיה.

מחלוקת זו ריקה מתוכן וממידות טובות, ומעורבים בגורמיה מידות מגונות ומעשים שלילים, שהרי מפורסם בעולם הפתגם הידוע: "אילני סרק - קולם הולך למרחוק" – מדוע נשמע קולם למרחוק? כיון שריקנים הם מפירות ומתוכן. זהו האפיון הבולט ביותר של מחלוקת אשר אינה לשם שמים.

על מחלוקת קרח נאמר: "ויקח קרח... חמישים ומאתיים נשיאי העדה וגוי' ויקהלו על משה" (במדבר טז ב, ג). ומבארים המפרשים (הספורנו, הגרש"ר הירש ועוד), כי בתחילה הסיתו קרח, דתן ואבירם, קבוצה של מאתים וחמישים איש, והשפיעו עליהם לתמוך בטענותיהם ובדרישותיהם... ורק לאחר מכן, כשנהיו לקהל והתאגדו לקבוצת מתנגדים, או אז קמו בחוצפה וניצבו לפני משה והשליכו בפניו את טענותיהם ופרצה המחלוקת.

מחלוקת שמתנהלת כך, בהתקהלות ובהפגנתיות ללא סדר וגבולות, ודאי הוא שאינה לשם שמים והיא בבחינת כנסייה שאינה לשם שמים אשר סופה שאינה מתקיימת (אבות ד, יד), ותוצאותיה הם אש, מחלוקת, פורענות ואובדן גשמי ורוחני כאחד.

"ותקרבו אלי כולכם"

תוכחה ישירה מופנית לבני ישראל על עניין זה, כמו שמוצאים אנו (דברים א, כב) שהוכיחם משה: "ותקרבו אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים", ומבאר רש"י שם: "בערבוביא, ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים" (ספרי).

התארגנות והתאגדות מסוג כזה, שבה אין הבדל בין זקן לצעיר והאחד דוחף את זולתו, למרות גילו ומעמדו, מעידה על מחלוקת אשר מגמתה רחוקה מסממנים טהורים, לא פלא איפוא שתוצאותיה היו הרסניות עד מאוד, בצורה נוראה ואיומה.

התקהלות למדון - מידת סדום

גם אצל אנשי סדום אנו מוצאים התנהלות מחלוקת באפיון הפגנתי ומגונה, כאשר נודע הדבר שלוט מארח בביתו את המלאכים, מיד מתארת התורה כי: "אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן כל העם מקצה" (בראשית יט, ד). ומבארים המפרשים שנקהלו כל אנשי סדום ללא יוצא מן הכלל, ובצרות עין גלויה נקבצו כולם להתקומם ולמחות על הכנסת האורחים המתקיימת בעירם.

מחלוקת מגונה זו היתה הגורם שהכריע את הכף להפיכת העיר סדום ולאבודה המוחלטת. לעומת המחלוקת השלילית והמגונה שאינה לשם שמים, נמצא בדברי חז"ל את הסממנים והפרמטרים הנכונים למחלוקת חיובית שמגמתה טהורה וכוונתה חפה מכל פסול, אך ורק לשם שמים.

אפיון מחלוקת לשם שמים

על מחלוקת הלל ושמאי מעידה המשנה שזוהי מחלוקת שמגמתה לשם שמים וסופה להתקיים.

חז"ל מתארים בהתפעלות רבה את ההתייחסות המכבדת והנעימה שהיתה בין הצדדים. היה מורגש וברור לכולם כי אמנם שתי דעות מנוגדות קיימות, אך מגמה אחת משותפת המאחדת את שני הצדדים, והיא עשיית רצון הבורא יתברך בשלמות. על כן, אף על פי שדעותיהם של שני הצדדים היו סותרות אלו לאלו, היו הם נוחים ועלובים זה לזה, וכל צד כיבד את דברי השני והקדים את דעותיו לדעתו, וכמו שהקדימו את דברי בית שמאי לבית הלל.

אלו הם המאפיינים של מחלוקת לשם שמים: התנהלות נעימה החושפת את נועם המידות ויפי ההליכות, ומשקפת את המגמה הבולטת המשותפת לשני הצדדים - עשיית רצון הבורא יתברך וקיומו בשלמות.

אך נקודה פנימיות יותר יש כאן.

אמרו רבותינו (אבות ה', כ): איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי. לא נאמר מחלוקת בית שמאי ובית הלל, אלא הלל ושמאי, כיון שמחלוקתם היתה רק ביניהם בלבד בעניינים ולגופם של דברים, בניגוד ובהיפוך מוחלט למחלוקת קורח ועדתו, אשר יצרו כאמור התקהלות והתלהמות, גילוי כוחות של מתנגדים וכיוצא ב.

כאשר שורש וסיבת המחלוקת היא מידת האמת הבערת בקרב כל הירא לדבר ה', אזי הוא אינו מחפש תומכים ובודאי שלא מגייס לשירותיו אנשים מתלהמים הממטירים אש וגופרית ומשתלחים בכל החושב בשונה מהם, אלא אומר את דברו, בנחת, בבהירות ובענווה.

זוהי מחלוקת שהיא לשם שמים!

מחלוקת והתנגדות מול הבעת דעה אחת

מסוגיית המחלוקות למדים אנו יסוד חשוב וחיוני באופני אמירת ביקורת והבעת התנגדות. מציאות חיים נורמטיבית מזמנת לכל אדם בכל שכבת גיל שהיא, מצעיר ועד זקן, מצבים והזדמנויות שונות אשר לא תמיד הם לשביעות רצונו, כגון: ביחסים בין עובד - למעסיקו, חניך - למוריו, תלמיד - לרבו, בן - להוריו וכו', ואז לעיתים קורה שנכנס בקרבו רצון עז לקום ולזעוק, להתקומם ולהביע מחאה והתנגדות כלפי הגורם העליון האחראי על המתרחש.

ממחלוקת קורח נלמד מה מוטל עלינו שלא לעשות, וממה עלינו להימנע במצבים כגון אלו, התקהלות הפגנתית, אגודת מחאה, ארגון מתנגדים וכל הדומה לזה - כל האופנים הללו סותרים את דרך התורה ואת מידת הדרך ארץ שקדמה לה.

ויתירה מזאת, ברוב הפעמים הטחת הביקורת באופן זה אינו תועלתו ואינו נושא פירות כלל והתועלת הרצויה לא מושגת, כיון שהפגנה רועשת, בדרך כלל, משקפת מגמות ומטרות לקויות בטוהרן וחושפת מידות מגונות ושליליות.

הדרך הטובה והיעילה להבעת התנגדות ולהעברת מסרים

ממחלוקת הלל ושמאי עלינו ללמוד וללמד את ילדינו את האופנים להצגת דעה נוגדת. אם ישדר העובד/התלמיד כבוד ומכובדות בעת הגשת הטענה למעסיקו/לרבו, וטון נעימות יישמע בדיבורו, כשהוא מטעים את דבריו בנימוס ובדרך ארץ, אזי קרוב לודאי שטענותיו תישמענה, כיון שניכרים מדבריו אמיתת מגמתו ונועם מידותיו.

הנה כי כן יסוד גדול וחשוב למדים אנו ממחלוקת קורח, מהו האופן הטוב, היעיל והפעיל, בהבעת התנגדות ובאמירת ביקורת, כי כלל למדנו במשנה: כל כנסיה שאינה לשם שמים - אין סופה להתקיים.

התפוז - ספר מוסר

מסופר על ת"ח אחד ששוחח עם תלמידו ותוך כדי שיחה ביקש ממנו: "הבא לי בבקשה את ספר המוסר מאדן החלון", התמיד כמובן מיהר לעשות את רצון רבו, אך כשחזר השיב שאין ספר על אדן החלון. הרב עשה עצמו כלא שומע ולכן שוב חזר על בקשתו. התלמיד תמה על כך אך ציית לדברים ושוב חזר ואמר שאינו רואה שם ספר כלל ועיקר.

הפעם אמר לו הרב: "תביא את מה שאתה רואה שם!"

הלך התלמיד וחזר עם תפוז שהיה מונח על אדן החלון... חייך הרב ואמר לו: הנה ספר המוסר! וכשראה את הבעת בפליאה שהתפשטה על פני התלמיד שלא הבין, ביאר את דבריו: הבט נא, מבחוץ - התפוז הוא קשה, מר ולא אכיל, אך כשנקלף אותו - נבחין עד כמה תוכו עסיסי וטעים.

היה זה בתקופה שבה פרץ ויכוח גדול באותו מוסד חינוכי בין שתי קבוצות תלמידים. רצה הרב להעביר מסר לתלמידיו דרך אותו תלמיד מבין, והוסיף: ראה נא, ייתכן ואתה רואה באחר או בשונה ממך, דבר קשה ולא נעים, אך אל תשכח שבתוכו יש לב, רגשות, והכי חשוב - נשמה יהודית! כדאי להתייחס לזה, ולחשוב על כך.

אכן, זו דוגמא מוחשית כיצד להביט על דברים וכיצד לנהוג.

דוגמא למופת!

ונפתח נא פתח חשוב נוסף בגנות המחלוקת ובאסון שבהפרדה וההיבדלות שאינה לשם שמים, כפי שנלמד מתוך פרשתנו, פרשת 'קרח'.

המאבק בין השכל לרגש

"ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן" (טז, א).

לקח את עצמו לצד אחד, להיות נחלק מתוך העדה, לעורר על הכהונה, וזהו שתרגם אונקלוס 'ואתפלג', נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת (רש"י שם).

אמר רב: כל המחזיק במחלוקת, עובר בלאו שנאמר (במדבר יז, ה) ולא יהיה כקרח וכעדתו.
(סנהדרין קי, א)

פרשת קרח היא פרשה שעוסקת במחלוקת, אין זו מחלוקת בין פשוטי עם, כי אם בצמרת ההנהגה של העם ובתקופה הזוהרת ביותר. אנו מדברים על מחלוקת שאחזה בגדולי הדור, באנשים בעלי ההישגים הרוחניים הגבוהים ביותר. חז"ל אומרים: קרח - בעל רוח הקדש היה.

וממילא השאלה קמה וניצבת, זועקת ומצווחת:

א. מה ראה קרח לחלוק על אבי אבות הנביאים, משה רבינו?

כיצד קרה הדבר בו דור המדבר הנקרא 'דור דעה', אנשים אשר ראו עין בעין את יד ה' ביציאת מצרים, בקריעת ים סוף, במלחמת עמלק. את השגחתו אותם בסוככו עליהם בענני הכבוד, בהורידו להם את המן והשליו, והכל ביד עבדו משה המנהיג הרחום, ועתה, מנין עלה על דעת קרח לחלוק על נביא נאמן, הרי קרח חכם גדול היה, ואיך העז לעשות זאת?

לא זו בלבד, גם הסנהדרין שנבחרו מתוכם, מסולתה ומשמנה, מהינים להוציא על משה לעז באומרים כי בודה הוא דברים מליבו, ולא שקטו ולא נחו עד שחשדוהו באשת איש (סנהדרין קי, א). הייתכן כזאת?

ב. בגמרא סנהדרין (קט, ב) איתא: "ויקח קרח", אמר ריש לקיש: שלקח מקח רע לעצמו. ובעל הטורים אף הוסיף, כדרכו, שחשבון המילים 'ויקח קרח' בגימטריא זה במקח רע. מפני מה הוגדר דווקא עניין זה כ'מקח' רע? הלא כל מי שעובר עברה, כזו או אחרת, לוקח מקח רע לעצמו, ובמה מתייחד איפוא המקח הרע של קורח?

עוד יש לתמוה, היאך נופל כאן לשון 'מקח'? הרי מקח עניינו לקבל דבר כנגד מה שנותן, ואילו כאן לא קיבל כלום, ואדרבה, נלקח ממנו הכל!!!

ג. 'וקרח, שפיקח היה, מה ראה לשטות זו' (במדבר רבה פי"ח). גם כאן יש לתהות, מפני מה הוגדר קרח כ'פיקח'? מה התייחד בתואר זה שלא כינוהו חכם, חשוב, או גדול וכו'? עוד יש לתמוה למה חטאו של קרח הוגדר כ"שטות" ולא כרשעות?

ד. הרבה קולמוסים נשתברו לפרש דברי המדרש "עיניו הטעותו", וכי עין אחת היה לקרח? מדוע נקטו 'עיניו הטעותו' לשון יחיד ולא 'עיניו הטעותו'?

ה. קרח מנהל פולמוס צורם ומתנצח עם משה בסוגיא הלכתית כביכול, הלבישן טליתות שכולן תכלת, ובאו ועמדו לפני משה, אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה? אמר להם: חייבת. התחילו לשחק עליו, אפשר טלית של מין אחר, חוט אחד של תכלת פטורה. זו שכולה תכלת, לא תפטור את עצמה?

עוד הקשו לו, בית מלא ספרים, מהו שיהא פטור מן המזוזה? אמר להם: חייב. וגם בזה לגלגו עליו וטענו לו: כל התורה כולה שיש בה מאתים שבעים וחמש פרשיות אינה פוטרת את הבית, פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית!!

אמר לו קרח: דברים אלה לא נצטווית עליהן ומליבך אתה בודאן - ממציאן!

במדרש הגדול (לרבי דוד העדני) אף גורס שקרח התבטא בלשון חריפה יותר: העז פניו ואמר "אין משה נביא, ואין תורה מן השמים, ואין תחיית המתים!!!"

משה רבנו, שהתאמץ בכל כוחו להרגיע את אש המחלוקת, לפתע, כאן, מסתפק בתשובה קצרה ותמציתית, בלא לבאר להם את ההלכה לעומקה, מדוע הוא אינו מנסה להעמידם על טעותם, אולי יהיה בכך להציל ולו נפש אחת מאותו העימות?

ו. נקודה נוספת המצריכה ליתן עליה את הדעת, מדוע נענש קרח בעונש כה חמור, שידוד מערכות הבריאה בצורה נוראה, "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם" ולא רק זאת "ואת בתיים ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש" (טז, לב). משום מה נבחרה להם אותה מיתה דווקא?

ז. "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים, ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת שמאי והלל, ומחלוקת שאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו" (אבות ה, יז).

בכל מקום בו נזכרה מחלוקתם, הובאה זו כמחלוקת 'ביתי שמאי ו'ביתי הלל, ואילו כאן נזכרו שמאי והלל, למה?

זאת ועוד, הרי אין זו מחלוקת 'קרח ועדתו' כיון שהם היו באותו צד, אלא לכאורה מחלוקת בין משה רבנו, שנקלע אליה בעל כרחו ושלא מרצונו, לבין קרח ועדתו? ננסה לברר וללמוד מוסר ההשכל היוצא מהדברים.

ה"שטות" של קרח

לפני שנבוא ליישב את התמיהות, נקדים את הגמרא בברכות (כו, ב):

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע. אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות? אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.

כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפילת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות? אמר ליה: עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלי אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת, עכשיו שאני חי והוא חי היאך יכול החי להכחיש את החי. היה רבן גמליאל יושב ודורש ורבי יהושע עומד על רגליו עד שריננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן עמוד, ועמד. אמרו עד כמה נצעריה וניזיל, בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבריה. מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע, בעל מעשה הוא. נוקמיה לרבי עקיבא, דילמא עניש ליה דלית ליה זכות אבות. אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא."

כשחיפשו אחר האיש המתאים למלא את תפקיד הנשיא במקום רבן גמליאל, חששו למנות את רבי יהושע תחתיו, כיון שהוא בעצם היה הגורם להעברת רבן גמליאל מנשיאותו, ואז עלול העם לומר שרק בשביל לזכות בנשיאות הוא חלק על רבן גמליאל.

את המעשה הזה הביא בעל ה'תפארת יהונתן' להסביר גם את מדיניותו של קרח, אף אם היתה מתקבלת טענתו כנגד משה רבנו, והיו מעבירים אותו מהנהגתו, מכל מקום עדיין לא היו ממנים את קרח תחתיו, כיון שעשויים הציבור לומר שבשביל לזכות בנשיאות חלק על משה רבנו.

לכן באו חז"ל והקשו, מה ראה קרח ל"שטות" זו, לחלוק עם משה רבינו בריש גלי לעיני כל ישראל, הרי אף הוא עצמו ידע שאם יצדק במאבק נגד משה רבנו ע"ה, עדיין לא יזכה לקבל את המשרה הנחשקת - הנשיאות. כי כל אשר יש לו מוח בקדקודו יבין את מניעיו הלא טהורים בעשותו זאת.

וזהו שהדגישו "קרח, שפיקח היה, מה ראה לשטות זו?"

מחלוקת - מסמאת עיניהם של הבריות

אמר הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה זצ"ל:

צא וראה מה גדול כח הטומאה הטמון במחלוקת שמסמאת עיניהם של הבריות. שהרי קורח מאשים את משה, העניו ביותר מכל אדם, בהתנשאות על הבריות, "ומדוע תתנשאו על קהל ה'". אילו היו תולים בו חסרון אחר ניחא, אפשר לומר ששגגה היתה. אבל להאשים את משה רעיא מהימנא בחטא הגאווה? הרי זו שטות שאין יותר ממנה.

כך היא דרכה של מחלוקת שאינה לשם שמים, שהיא נוטלת את שכלם ומסלפת חכמתם של החולקים. תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח, וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קורח ועדתו שתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך (פירוש הברטנורא שם).

יתירה מכך, שטות גדולה היא להיאבק על דבר שהתוצאה ידועה מלכתחילה, לדעת שסופו לנחול כשלון חרוץ, ובכל זאת להילחם, זהו ממש מעשה שוטים, להיאבק בלא השגת המטרה, מבלי לכבוש את היעד, ועוד לדעת זאת מראש, אין לך שטות גדולה מזו!!

ואם כן, הקושיא עומדת וניצבת, מה ראה לשטות זו?

טעותו של קרח

וכאן באה התשובה:

"ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו, שמואל ששקול כנגד משה ואהרן, אמר: בשבילו אני נמלט (בזכותו אני ניצול), וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו, כולם מתנבאים ברוח הקודש, שנאמר (דה"א כה, ה) "כל אלה בנים להימן", אמר: אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום (אשתוק)? לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה, ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט, "אשר יבחר ה' הוא הקדוש", וטעה ותלה בעצמו, ולא ראה יפה, לפי שבניו עשו תשובה, ומשה היה רואה". (במדבר רבה פר' יח)

קרח לא התכוון לעצמו אלא על זרעו, חשב קרח שאם יחזיק משה רבנו בהנהגת עם ישראל כל ימי חייו, תעבור הנשיאות בירושה לדורות הבאים אחריו אך אם יעלה בידו להעביר את הנשיאות ממשה רבנו, ויהיו כלל ישראל כצאן אשר אין להם רועה, הרי שיגיע היום ויתכן שיזכו בניו להנהיג ולשמש בתפקידים רמי מעלה, כפי שראה ברוח הקודש ששלשלת של גדולה יוצאת ממנו.

קרח - קידש שם שמים...

בספר 'באר יוסף' הביא טעם להאיר העניין בעבור מה זכה קרח שממנו יצא שמואל, משום שעל ידו נתקדש שמו יתברך, ונתברר שמשה אמת ותורתו אמת, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, (וכמו שמצינו בגמרא גיטין נז, ב' מבני בניו של המן למדו תורה', שזכה לכך משום שע"י מעשיו חזרו

ישראל (למוטב). ויוצא שבגלל עונשו, שפצתה האדמה את פיה, ועל ידי כך נתקדש שם שמים זכה לשלשלת הגדולה שיצאה הימנו.

ומעתה יומתקו הדברים, קרח חשב שבזכות שלשלת זו יינצל, והבין כך את דברי משה שכולם אובדים ואחד נמלט, רק שלא ראה יפה, טווח הראיה שלו היה מוגבל, הוא לא פירש נכון את הדברים, כיון שכל מה ששלשלת זו יצאה הימנו זה משום גודל עונשו, וזה מה שדרשו רז"ל שלקח מקח רע לעצמו, כי משום מעשיו קנה שלשלת גדולה זו, רק שלעצמו הוא 'מקח רע' שהרי כנגד זה קיבל עונשו הגדול, שעל ידי כך נתקדש שם שמים.

חשבונות ושיקולים מוטעים - מעוררים את עיני השכל

ומה ראה קרח לחלוק עם משה? נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל.

היה לקרח חשבון מדוקדק ומסודר מדוע הגדולה מגיעה לו ולבניו, וטענתו היתה שנעשה כאן אי צדק בחלוקת התפקידים.

הוא הכיר היטב את משה. הוא חווה את כל הניסים שנעשו על ידו לפרעה ולמצרים, הוא ראה אותו מדבר עם השכינה בהר סיני, בתוך תוכו הוא לא פקפק אף לרגע באמיתות נבואת משה. אולם כרגע הוא התמקד בדבר אחד – בנשיאות. קרח רוצה נשיאות, זה הדבר היחיד שעומד מול עיניו, השאר – פשוט לא קיים...

קרח השתמש בטענה, שלכאורה נשמעת מוצדקת, כלפי משה ואהרן, כשיצאנו ממצרים היינו צריכים מנהיגים שיחזקו אותנו וינחו אותנו בדרך הישר, נכון הדבר כי עצם הגיענו עד הלום הכל בא בזכותם, אבל עתה - כשכל העדה כולם קדושים - שוב אין אנו זקוקים למנהיגים שישלטו עלינו, ואם אכן כל כוונת משה ואהרן היתה לשם שמים, שיתפטרו! שיפנו את מקומם לאחרים, כי השררה היא זמנית ואינה נחלה פרטית...

תעמולה זדונית ושקרית

זו אחת הסיבות שלצורך תעמולתו הקנטרנית הוא השתמש בטלית ובמזוזה, הוא רצה לרמוז בכך כי העם שזכה וזוכה לראות ניסי ה' בכל רגע – כלום צריך הוא הנהגה? הרי הוא דומה לטלית שכולה תכלת שפטורה, לדעתו, מציצית, ולבית מלא ספרים שפטור, לשיטתו, ממזוזה.

הקנאה דרדרה אותו עד הגיעו לשפל המדרגה, חוסר אכפתיות מהצורך בו יהיה נשיא ומנהיג לעם, במעשהו זה הוא יכל לגרום שיהיו העם כצאן אשר אין לו רועה, בכל זאת הנגיעה האישית הנובעת מהקנאה הנובעת בו העבירתו על דעתו, המחשבה כי אולי בעתיד מישהו מצאצאיו יזכה להיות מנהיג כפי שראה ברוח הקודש כרסמה בו והפיחה בו תקווה שהיא בעצם זרעה את ניצני הפורענות.

מקח רע!!

ומעתה נבין את ההגדרה בה בחר המדרש לתאר את מקחו של קרח כ'מקח רע', כיון שהרי גם לשיטתו הוא מתעבר על ריב לא לו, ודאי שהוא לא יזכה לנשיאות, אלא כל עמידתו על שלו היתה עקב כך שהוא צפה כי אחד מיוצאי חלציו ישמש כנשיא, ואם כך מה לו ולצרה זו עתה, ומה העניין לריב את ריב זרעו אחריו, מה תועלת יהיה לו ממחלוקת זו, זהו 'מקח רע'.

על דרך זה יש לבאר דברי רש"י קרח שפיקח היה מה ראה לשטות זו? "עיניו הטעתו"...

זו היתה טעותו של קרח, העין שלו הטעתה אותו שראה את השררה בעין בשר כעמדת כח, ולא כשליחות גדולה לעשות רצון ה'.

קרח לא היה טיפש כלל. ברם, כשגמלה ההחלטה בליבו לצאת נגד משה רבינו, הוא עשה הערכת מצב - מה ה'בטחונות' שיאפשרו לו יציאה כזו בפומבי, ואיך הוא ישרוד את זה. הפתרון בדמותם של הצאצאים הקדושים שעתידיים לצאת ממנו היה נכון, אבל בלהיטותו לא לקח בחשבון אפשרויות נוספות. כמו האפשרות שבניו יחזרו בתשובה ברגע האחרון, ויינצלו מבליעה במעמקי אדמת המדבר, ומהם תצא אותה השושלת המפוארת...

"עֵינֵי הַטַּעַתוֹ" לְעוֹמֵת "לֹא כִהְתָּה עֵינֵינוּ" . . .

"עֵינֵי הַטַּעַתוֹ" - כי העין לא רואה מה שהיא מחליטה לראות, אלא מה שרוצה הלב. וכשהלב מאוד מעוניין - העין תראה גם עקום...

לקרח היה אינטרס אישי במחלוקת, הוא ביקש לעצמו גדולה, אולם לא היה ראוי לה, כמו שאמרו במסכת סוטה (ט, ב): "קרח נתן עיניו במה שאינו ראוי לו - מה שביקש לא ניתן לו ומה שבידו נטלו ממנו".

לכאורה, נראה שחטאו של קרח היה שפגע במשה, אבל לא בזה משה רואה את חטאו, אלא דווקא בביזיון התורה שיש במעשה זה, כמו שמובא במדרש: אמר משה לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, על שהלעיזו עלי ועל אחי שתקתי, ועל בזיונה של תורה איני שותק, אם אין אתה נפרע מהם אני אומר 'לא ה' שלחני'.

כאשר אדם שאינו ראוי מבקש להחליף את משה רבנו ולהיות מייצגה של התורה בעולם, אין לך ביזיון לתורה גדול מזה!!!

על פי זה תעלה בדינו הבנה נוספת מדוע נסמכה פרשת ציצית לפרשת קרח, ללמדנו שהלב הוא החושק והעין כפופה לו. מיד לאחר שהזוהרו בני ישראל שלא לתור אחרי הלב והעיניים - עשה זאת קרח בלי למצמץ.

אולם "עֵינֵי הַטַּעַתוֹ" - המבט שהיה צופה ברוח הקודש הוא שגרם לו את הטעות, כלומר שאלמלא שהיה בעל רוח הקודש - לא היה טועה עד כדי כך והיה חוזר מדעתו לפחות לאחר תוכחתו של משה ואזהרתו אליו, אלא שצפה וראה ברוח הקודש שלשלת ארוכה של גדולי עולם יוצאת מזרעו וביניהם שמואל, שהכתוב שקלו כמשה ואהרן, כמ"ש (תהילים כט, י): "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו", טעה וסבר שכח זה גנוז בו, ולכן יינצל, האמין עוד כי מהשמים מרמזים לו בזה שהוא זה ששקול כמשה ואהרן, ונמצא אם כן שהוא צריך לעמוד ולתבוע מדרגת הכהונה, וכמו שכתב רש"י: אמר, אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום? זאת אומרת שעלה בדעתו שזהו רמז שעליו לעשות איזה דבר כדי שאכן תצא ממנו אותה גדולה, ומאחר שהיה בכך גם נגיעה כל שהיא של כבוד, שנתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל, יצא לדרוש לעצמו גם כהונה גדולה, ונתפס בזה לגאוה ובכך איבד את השמירה הקודמת שהיתה לו, שהרי נאמר (משלי טז, ה) "תועבת ה' כל גבה לב" ומי שהוא תועבה לפניו אין לו סייעתא דשמיא.

וכנגדו, במשה רבנו ע"ה נאמר "לא כהתה עיניו", גם כאן הוזכר בלשון יחיד, שלא אמרה תורה 'לא כהו עיניו', ורמז בזה, שעל אף כל הגדולה שזכה להגיע במדרגות הגבוהות ביותר כגדולה ונבואה, פה אל פה אדבר בו, באספקלריה המאירה, בכל זאת נותר בענוותנותו, "לא כהתה עיניו" אותה עין

הצריכה להתבונן בשפלות עצמו לא כהתה ונשארה כמו שהיא בשלימות ענין ייעודה ותפקידה. כפי שמעיד הכתוב "והאיש משה עניו מאד מכל האדם".

מדוע נברא האדם עם זוג עיניים?

עומק נוסף ביאר בזה המהר"ם שפירא מלובלין, על פי המובא בספרים הקדושים, שהסיבה שבבילה נברא האדם עם זוג עיניים, האחת - לראות ולהתבונן בגדולת הבורא, והשניה - לראות ולהתבונן בשפלות עצמו.

קרח, עינו שלו הטעתו, אותה העין שבה היה אמור ומחויב לראות את שפלות עצמו, לא מילאה את ייעודה כנדרש, ובמקום זאת ראה את גדולת עצמו ע"י השלשלת שעתידה לצאת ממנו. ואמר: אפשר שהגדולה הזו עתידה לצאת ממני – ואני אשתוק!!

פיקחות אינה ערובה למידות טובות

אלו תוצאות הקנאה הבווערת כאש אוכלה, אובדן עשתונות ערכי, כל הערכים שעליהם גדל קרח, ספג וינק בבית אביו, נעלמו ונמחקו, יתכן שיהיה כשרוני ובעל שכל גדול, 'קרח, פיקח היה', אך אין זו ערובה למידות טובות.

השכל בלבד הוא שהיה המניע לכל מעשיו ומעלליו, 'ההיגיון הצרוף' – הוא ורק הוא הוליד אותו שולל!!!

זהו עיקר הויכוח בין השכל לבין הרגש, מאבק תמידי בין המח ללב, קרח הוגדר כ'פיקח', ביטוי המשקף את גדלות השכל, אבל לא כ'חכם', לעומת משה שהיה סמל ודוגמא ל'חכמת לב', שכל עם לב, דהיינו, מידות.

וכבר העיד בעל המסילת ישרים בהקדמתו: היראה היא החכמה, והיא לבדה חכמה!!

והאמת תורה כן, שהרי הגם שהיה פיקח ושכלתן, כל זה לא עמד לו ברגע שניצתה בו אש הקנאה במשה, ומשם המדרון תלול להגיע למצב של זלזול במצוות ה' יתברך ותורתו.

מח ולב – מיזוג שניהם בעבודת ה'

מכיון שאין לך אדם שאין בו גם מח וגם לב, לכן נדרש הוא לשתי הדרכים, וכפי שנאמר (דברים ד, לט): "ויודעת היום, והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים". כדי ללכת בדרך ה' נדרש האדם לידיעת שתי שפות, שפת השכל ושפת הלב.

קרח קרא תיגר על ה' ועל משיחו, הוא ערער על משה וטען שהוראותיו לא באו מפי הגבורה, אלא בדאם מליבו ח"ו, ואף כפר, בסופו של דבר, בידיעה הפשוטה ביותר, בתורה מן השמים. הרי כל מצוות התורה עיקרם הוא כגזירת הכתוב, ולא נתגלו לפנינו כל טעמיהם, ואף הטעמים שהובאו בדברי הפוסקים אין הם סיבת קיום המצוות אלא רק לשבר את האוזן, שהרי בסופו של דבר מקיימים אותם כי כך גזר המלך, והדוגמא לעניין זה היא במצוות שופר, שהגם שהראשונים מנו כמה טעמים למצוה זו, מכל מקום כתבו, שבשעת המצוה עצמה יש לכוין כוונה אחת. והיא - רחמנא אמר: תקעו!!!

למצוא "הגיוון" למצוות...

וכאן באו קרח ועדתו בעורמתם לומר שלא כן הם פני הדברים, צריך למצוא להם היגיון, אי אפשר להשאירם כך, בלא סיבה הגיונית, דברי כפירה ממש, ומהיכן הכל התחיל? מהקנאה במשה...

קורח, מבארים חז"ל, טען כנגד משה רבינו, בשל מינויו של אליצפן בן עוזיאל לנשיא על בני קהת, באומרו שלאחר שמשה ואהרן, בני עמרם הבכור, קיבלו מלכות וכהונה גדולה, הרי הוא - כבנו של יצהר השני לעמרם, צריך לקבל את הנשיאות. בטענתו זו, התבהר היטב מדוע אכן לא נתמנה קורח לנשיא, כיון שהחפץ בנשיאות אינו ראוי לה, שהרי נגיעה וכבוד עצמי הוא דורש, וכל מי שיש לו נגיעה בדבר, לא ינהג לטובת העניין אלא לטובת הנגיעה.

קורח עצמו, בבואו לפני משה רבינו, הודה שרדיפת הכבוד ובקשת ההתנשאות, היא דבר מכוער. שהרי טען "למה תתנשאו"? ובטענה זו עצמה ביקש לעצמו את הנשיאות. כך רואים אנו בדבריה של אשת און בן פלת לבעלה, שרצון קורח היה לקבל את הנשיאות ועל כן שכנעה אותו לפרוש מעדתו באומרה שבין כך ובין כך, בין אם קורח ינצח בדבריו ובין אם לא, הוא עצמו יישאר תלמיד של אחד משניהם.

נמצא שבחפצו להשיג את הנשיאות, סתר עצמו קורח מינייה וביה, ולא חש שבעצם הדברים הללו הוא מוכיח מדוע באמת לא בחרו ה' יתברך לכהונה רמה זו. כי אף על פי שמצד המשפחה הוא קדם לאליצפן וייתכן שאף עולה עליו במעלתו וכשרונו, שהרי היה קורח בעל רוח הקודש, וראה שעתיד לצאת ממנו שמואל, מכל מקום לא בחר בו ה' בגלל רדיפת הכבוד שלו.

'טלית שכולה תכלת'

יתירה מזו מבאר מרן הסטייפלר זצ"ל בספרו 'קריינא דאיגרתא', כי טעותו הגדולה של קרח היתה באחד הדברים שהשתמש בהם כדי להצדיק את עצמו, 'טלית שכולה תכלת':

דין זה של "טלית שכולה תכלת" החייבת בציצית, הוא עצמו תשובה על דברי קורח. כי הסיבה שהטלית אינה פוטרת עצמה, כיון שהיא משמשת ללבישה ולחימום האדם ואינה יכולה לפעול בנפש האדם להשיג את מעלת התכלת, המזכירה את כסא הכבוד. כיון שבלבישת הטלית יש לאדם נגיעה למען תועלתו האישית, לפיכך הוא לא יזכור בראייתה אלא את עצמו ובגדו והנאתו. כך גם אם בית מלא ספרים, המשמש את האדם להשגת נעימות התורה או כנגיעה פשוטה שלא לשם שמים, כי אז אינו יכול להביא את האדם למעלת המצוה, שכל כולה צריכה להיות לשם שמים ללא נגיעה אישית.

זו הסיבה עצמה שקורח אינו ראוי לנשיאות. גם אם הוא עצמו "כולו תכלת" – היינו, בעל מעלה רמה, אבל כיון שהוא עצמו ה"טלית", ואת טובת עצמו הוא מבקש, אין הוא ראוי לנשיאות. וסופו של קורח הוכיח על תחילתו, עד לאיזה שפל יכולה הנגיעה האישית לדרדר את האדם.

"קרח שפיקח היה", כדברי רבותינו, ובעל רוח הקודש, הרי בשל נגיעה אישית שהיתה לו, חלק על אדון הנביאים, בטענה שלא הקב"ה ציווהו על מצוות אלו, אלא מדעתו בדה אותן. ועבירה גוררת עבירה, עד שהרשיע לגמרי וכפר בכל.

עצום ורב הוא המוסר הנעלה הנלמד מכך, עד כמה צריך האדם להישמר מרצונו ונגיעתו האישית, פן ידרדר לשפל המדרגה.

תשובתו של משה לטענות קרח

ולפי דבריו, נראה שנוכל ליישב מה ששאלנו בתחילה, מפני מה לא ראה משה רבנו לענות להם בהרחבה ולהסביר העניין, מדוע הסתפק בתשובה קצרה?

והתירוץ הוא שאכן משה הבין שכל טענתם היא טענה שכלית בלבד, היגיון הם מבקשים, אם פתיל אחד של תכלת פוטר את כל הבגד אזי בגד שכולו תכלת בודאי יפטור, לא היתה כאן שאלה עניינית הנובעת מתוך רצון אמיתי לדעת את חקר האמת וההלכה, והראיה שבאו כולם לבושים בטליתות תכלת, לפני ידיעת ההלכה הם כבר יודעים מה הדין, בראותו זאת תיכף ומיד אמר משה כיון שנגועים הם בעניין, לובשים את הטלית ומתחממים בה, לא יוכלו לראות דרכה את האמת לאמיתה, ליבם אטום, לא יזכו להתבונן ולהגיע דרך זה בשמים ובכסא הכבוד, לכן ידע משה שבעצם אין עם מי לדבר, לכן פסק להם את פסקו ותו לא!

הצורך לשנות סדרי הבריאה כעונש לקרח ועדתו

ומדוע היה סופם של קרח ועדתו בצורה כה משונה?

נבין זאת על פי דברי המלבי"ם, שדבריו משלימים את העניין אשר התבאר עד עתה. במעשיהם של קרח ועדתו היה זלזול בכל היקר והקדוש לעם ישראל, קריאת תיגר על מנהיגותו של משה רבנו, הטלת דופי במינויים שנעשו על ידו בהוראת הקב"ה, ומשם הדרך היתה קצרה ללגלג על מצוות התורה, על דבר זה אי אפשר היה להענישם במוות סתמי, היה צורך בסוג מיתה כזו אשר יחלחל בלבבות ויזעזע את כל הרואים, "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה". בריאה חדשה ממש, כיון שקיום האמונה בתורה ובנצחיותה לדור זה ולדורות הבאים עמד על כף המאזניים.

היסוד והעיקר שבו תלויה התאמתות התורה וקיומה לדורות, היא העובדה שה' ירד לעיני כל ישראל באותות ובמופתים, וכולם שמעו את דבר קדשו, פנים בפנים, שהוא ממנה את משה להיות שלוחו לתת להם את התורה.

כל זה נעשה לעיני שישים ריבוא ישראל, שראו בעיניהם ושמעו באזניהם את דבר ה' המצווה להאמין לכל המצוות אשר יצווה להם משה מפי ה'. לא היה אז שום חולק ומכחיש את הדברים הללו, ומהם באה הקבלה הנאמנה אל בניהם, עד שדומה כי כל אחד מהדורות הבאים, שקיבל במסורת מאבותיו את המציאות של מתן תורה, כאילו עמד הוא עצמו במעמד הנבחר ושמע וראה באזניו ובעיניו.

אולם כאשר עמדו קורח ועדתו בחיי משה רבינו, להכחיש שליחותו ונבואותיו, הרי בזה הכחישו את התורה בכללה. כי הרי כמו שאמרו על שליחות הכהונה שעשה זאת משה מדעתו, כן יוכלו הם או אחרים לומר כך על כל התורה. הרי שעלול להתמוטט וליפול כל יסוד האמונה, הן בדורו של משה וקל וחומר לדורות הבאים.

לכן, כמו שירד ה' על הר סיני בעת נתינת התורה באותות ובמופתים גדולים, שהיו דומים כיש מאין, זאת כדי לקיים אמיתותה לדורות, כך מן ההכרח היה שגם עתה, כאשר עמדו כת המינינים להכחישה, תתקיים אמיתותה באותות ובמופתים גדולים, כדי להוכיח לעין כל כי שקר דיבורם, ומשה אמת ותורתו אמת.

"חסרון הכרת התבטלות לעומת רבותינו – זהו שורש כל חטאת ותחילת כל חורבן, רחמנא ליצלן. וכל הזכויות לא ישוו לעומת שורש הכל – שהוא – אמונת חכמים"!!! (מכתב מאליהו ח"א עמ' 75)

הסבר העניין ע"פ תורת הגלגולים

על דרך הרמז מובא עוד בסדר הדורות, שהמצרי שהרג משה רבינו היה נפש של קין, ומשה רבינו היה גלגול של הבל. ובמגיד מישרים למרן הבית יוסף מביא, שקין הוא קורח, ובאותה שעה שנהרג המצרי נולד קורח והתגלגל בו.

קצרה דעתנו מהשיג בעניינים גבוהים אלו. אך יש בזה להאיר לנו, על פי הכלל שסוף סוף הכל צריך להיות מתוקן ולשוב על מקומו, והתשלום הוא בהנהגה של מדה כנגד מדה.

בקין כתוב: "קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה", וכנגד זה בקורח: "ופצתה האדמה את פיה וכו' וכל ישראל וכו' נסו לקולם".

הנקודה טמונה בדברי משה עצמו:

"בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי. אם כמות כל אדם ימותון אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם - לא ה' שלחני" (במדבר טז, כח-כט).

ערעור על יסודות האמונה

חטא זה שונה מהחטאים הקודמים. חטא העגל וחטא המרגלים היו חטאים נקודתיים. הם פגעו ברקמת אמונתו של עם ישראל בנקודה מסוימת, אך לא ערערו את עצם האמונה באלוקים או בתורתו. על כן, קיווה משה שבסליחת ה' ובתשובת העם - יחזור המצב הרוחני לקדמותו. ואילו כאן, ביטא קורח במחלוקתו ערעור על המהות עצמה, על הבסיס שעליו נשענת התורה, על האמונה במקורה האלוקי של התורה ובשליחותו האלוקית של משה רבינו.

כתב בספר החינוך (מצוה תצה):

"ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט, כלומר, החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו, וכמו שדרשו חכמינו זכרונם לברכה (ראש השנה כה, ב) "ואל השופט אשר יהיה בימים ההם", יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר, שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו.

והעובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה ככל אשר יורו, מבטל עשה זה ועונשו גדול מאד, שזהו העמוד החזק, שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת".

במעשיו גרם קורח לזיוף של ההתייחסות הנכונה לתורה. זו הסכנה שבפניה עמד עם ישראל, שעה שהטיף קורח לכפירה בשליחותם האלוקית של משה ואהרן. חורבן היהדות ממש!! תגובת הנגד חייבת לשכנע ולחולל את השינוי.

ואמנם, העם עבר זעזוע ששחרר אותו בבת אחת מקסמי תעמולתו של קורח.

מחלוקתו על משה רבינו נועדה לערער את סמכותו הבלעדית, הוא קרא תיגר על ההנחה הכל-כך בסיסית של: 'משה אמת ותורתו אמת'.

מחלוקת שאינה לשם שמים

מחלוקת קורח הפכה לסמל למחלוקת שאינה לשם שמים, כפי שהזכרנו לעיל מאמר התנא באבות: כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא

מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי. ושאונה לשם שמים, זו מחלוקת קרח וכל עדתו.

לא לחינם מביאה המשנה דוגמא, כי לולא הדוגמא היינו חסרים בהבנת המשמעות של מחלוקת, אם המשנה מביאה דוגמא למחלוקת שהיא לשם שמים את מחלוקת הלל ושמאי, הוי אומר, שהלל ושמאי היתה כוונתם למען ה' ולקידוש שמו.

עובדה מעניינת מובאת במסכת עירובין, על כך שרבי יהודה הנשיא, אשר ערך וכתב את המשנה, מצאצאי הלל היה, והקדים להביא את דברי שמאי לדברי הלל, לא שיש בזה מידה יפה של התעלות, אלא מודגשת כאן מידת הכבוד שרכשו זה לזה על אף שהיתה ביניהם מחלוקת הלכתית כבדת משקל, כי המחלוקת אין בה פסול, הנה כל התורה כולה נלמדת בדרך כזו, של אחד אמר כך ושני חולק עליו ואומר אחרת.

את והב בסופה

מי שהזדמן לו לראות בני תורה יושבים בהיכל בית המדרש ומתנצחים בהבנת סוגיא, ידמה שאיש את רעהו חיים בלעו, אבל האמת היא - כך היא דרכה של תורה, שקלא וטריא, משא ומתן, זה אומר בכה וזה טוען בכה, טעות לחשוב שיש כאן איזו מריבה או התלהמות, המחלוקת הזו מבררת השקפה והאש לעולם לא תחרוך את הלומדים, להיפך היא תחבר אותם בקשר אמיץ כל כך שעליו נאמר "את והב בסופה".

'מחלוקת לשם שמים סופה להתקיים', הכוונה היא שהאנשים יתקיימו עם המחלוקת, גם אם היום יחלקו בדבר זה ומחר יחלקו בדבר אחר - למחלוקת זו לעולם יהיה קיום. ו'במחלוקת שאינה לשם שמים', כיון שהאש בה היא אש מלחמה לא פלא איפוא שתסתיים במוות.

רעת המחלוקת וגנותה

רבינו הרמב"ם, באגרת המוסר ששלח לבנו רבי אברהם, כתב דברי מוסר והנהגה נחוצים ומועילים לכל אחד בכל שטחי ותחומי החיים, כשהוא מגיע אל ענין המחלוקת, הוא מתבטא בחריפות:

אל תשקעו נפשותיכם במחלוקת, המכלה את הגוף ואת הנפש ואת הממון גם יחד. ראיתי עטרות שער שהלבינו ללא עת, משפחות שנכחדו, שרים שירדו מגדולתם, ערים גדולות שנתערערו, התאגדויות שנפרדו, חסידים שנפסדו, אנשי אמונה שנאבדו, ונכבדים שנתבזו, והכל בגלל המחלוקת. נביאים ניבאו, חכמים החכימו, ופילוסופים הוסיפו לספוד את רעת המחלוקת, ועדיין לא הגיעו לקצה תכליתה. על כן שנאו אותה! נוסו מפניה! רחקו מכל אוהביה, פן תיספו גם אתם בחטאם.

בהמשך האגרת הוא מעמידו על הדרך הנכונה שיבור לו האדם:

התנהגו בענוה, כי היא סולם למעלות נכבדות, ולא תאלצו לסבול. דעו, כי אין תכשיט כתכשיט הענוה. הנה ראו, כי רבם של כל הנביאים לא נתייחס במידותיו הרבות אלא במידת הענוה בלבד.

"לשם שמים" של קרח...

גם קרח סבר לעצמו שהוא יוצא כנגד הנהגתו של משה לשם שמים, אבל ה'לשם שמים' שלו היה רחוק מהאמת. לעומת זאת מחלוקת הלל ושמאי היתה לשם שמים באמת, להגדיל תורה ולהאדירה, ללא נגיעת כבוד, זכה ונקיה בתכלית. רק אחרי שהיו סמוכים ובטוחים שאין אצלם שום נגיעה

אחרת, לא כבוד ולא אהבת הניצוח ולא שמחה לאיד בתקלת חברו, רק אז נחלקו ואמרו מה שאמרו. אם קורח היה בודק עצמו בשבע חקירות ודרישות ודאי שהיה מגיע למסקנה הבלתי נמנעת שמה שדחף אותו לקלחת הזו הוא הכבוד והשררה והרבנות.

מחלוקת 'קרח' ו'עדתו'...

ועתה יתבהר ענין נוסף, תמהנו בתחילה, וכי המחלוקת היתה בין קרח לבין עדתו, והרי קרח חלק על משה רבינו?

אלא זהו פשרו של דבר, בזאת ייבחנו בעלי המחלוקת: אם בינם לבין עצמם שוררת אהבה ואחוה, וכולם כאיש אחד קשורים זה בזה כאנשים צדיקים - יש למחלוקת שלהם בסיס, וסופה להתקיים, אבל אם יצר הפירוד מרקד אצלם בכל תחום, ורק בעניין המחלוקת על הצדיק הם מוצאים שפה משותפת אין במחלוקתם ולא כלום.

קרח ומאתים חמישים ראשי סנהדראות היו מחולקים ומפורדים בדעותיהם, כל אחד ביקש להפיק תועלת לעצמו, ובעניין נשיאותו של משה חברו כולם. מה היה נושא המחלוקת שלהם?

”כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה'!”

בעל המחלוקת מבקש להדגיש בפני ההמון את חולשתו של בר הפלוגתא שלו דווקא בדבר שידוע שהוא נקי. הנה התורה הקדושה מעידה על משה רבינו על היותו 'ענו מאד, מכל האדם אשר על פני האדמה', אין כמוהו במידת הענוה, ובאותה מידה תפש אותו קרח בטענה כה מגוחכת "ומדוע תתנשאו על קהל ה'..."

סופו של קרח שהאדמה פצתה את פיה ובלעה אותו חיים, יש כאן מעין תשובה לטענתו, כי אין ענו כמשה רבינו על פני האדמה, ואם אתה טוען אחרת - אולי תמצא את התשובה לשאלתך מתחת לפני האדמה...

בעלי מחלוקת שאין להם התחברות, רק למחלוקת יבערו כולם כאחד, אבל בשאר דברים לבביהם פרודות וחלוקות, ולא יוכל אחד לראות בגדולת חברו, ויתאווה תאוה ל'היקום אשר ברגליהם" - זה ממונו, וגדולת חברו יהיה לו לצנינים, זה האות שאש התבערה, המצה והמריבה, אשר תבער בעדתם יחד שכס אחד, אין זה כי אם רוע לב, וזדון לבם השיאם, קנאת איש מרעהו, לדבר על הצדיקים עובדי ה' באמת.

וזהו שאמר התנא: "ושאינה לשם שמים - זו מחלוקת קרח ועדתו", רוצה לומר, שהם היו מאתים וחמישים איש, והתאוו כל אחד כהונה גדולה, כפירוש רש"י ז"ל, ונמצא גם ביניהם היה ליבם בפירוד ומחלוקת, רק נגד משה רבנו היו כולם כאחד בעצה רעה לחלוק עליו, וזהו "קרח ועדתו" - שהיו לב קורח ועדתו נפרדים זה מזה. אבל צדיקים - ליבותיהם דבוקים זה בזה, וכל מעשיהם לשם שמים!!!

מחלוקת שמאי והלל

ועל כן אמר התנא 'זו מחלוקת שמאי והלל' ולא אמר 'בית שמאי ובית הלל', כיון שכנראה ותלמידיהם, לפי גודל מדרגתם, היו כאלו שכבר חלו בהם אי אלו נגיעות או פניות במחלוקת, לא היה כאן 'לשם שמים' בטהרתו.

(אגב, בספר הפליאה ביאר את המושג 'לשם שמים', שמכוונים לעשות נחת לה' יתברך הנקרא שמים, כעין אש ומים שעל ידם נוצרו השמים ואז נעשה שלום ונתקיים המחלוקת שהאש ומים קיימים).

לכן הוזכרה רק מחלוקת 'שמאי והלל' שהם גדולי הדור. מכאן נבין עד כמה צריך להיזהר מלהכניס עצמנו במחלוקות של גדולים, אל נכניס ראשונו בין ההרים הגבוהים!!!
ויעידו על כך המעשים הבאים :

כל התלמידים ירדו לגהינם...

לפני כמאתיים שנה פרצה מחלוקת בין שני גדולי עולם, רבי יהונתן אייבשיץ ובין היעב"ץ, רבי יעקב עמדין. רבי יהונתן היה נותן קמיעים לחולים ולזקוקים שהיו צובאים על ביתו, ואילו היעב"ץ התנגד לכך נחרצות וסבר שיש בזה משום עבודה זרה רחמנא ליצלן. עד מהרה החלו להגיס בקדירה גם תלמידים של שני הצדיקים שהשתמשו ברכילות ולשון הרע והבעירו את המדורה.

לאחר שנים שהלכו לעולם שכולו טוב באו בחלום לאחד מגדולי הדור ואמרו לו: אנו שוכנים אחר כבוד בגן עדן ונהנים מזיו השכינה. אבל כל התלמידים שבחשו בקדירה וליבו את אש המחלוקת ירדו לגהינם לדורי דורות..."

"תבקשי מאיתו שיהיה מליץ יושר בעד נפשי החזוטאת"...

עוד מעשה היה אצל הגאון רבי בנימין דיסקין. באה לפניו אשה מכובדת ומתוך הכנעה ועיניים זולגות דמעות, ביקשה ממנו לשפוך לפניו שיחה ומר נפשה. היא סיפרה כי זה עתה הגיעה ממדינת פרוסיה, שם חיתה עם משפחתה חיים יהודיים כדת משה וישראל, אבל צר היה לה להגיד כי אביה היה המומר (בעל נתיבות עולם), שהיה כעש וכרקב לבית ישראל, אביה זה עזב אותה לאנחות כשהיתה עדיין פעוטה, בידי אם עניה, הרחיק נדוד עד למדינת אנגליה, ושם כרת ברית עם השטן, ותרגם לעברית ספר פלסטר נגד הדת.

תודות לחינוך המסורתי שקיבלה מבית אמה, נשארה היא נאמנה לדת ישראל ולמסורת, וכשהגיעה לפרקה נישאה לאדם שומר תורה ומצוות, וברוך השם גם ילדיהם חונכו על ברכי התורה והמצוות. שנים רבות עברו, והיא השתדלה לשכוח את זכר אביה. אבל פתאום לאחר זמן רב קיבלה מאביה מכתב, מלא נהי ומרורים, כולו מלא חרטה והרהורי תשובה, ובו מבקש רחמים מבתו, שתחוס עליו, ותרשה לו לבוא לביתה ולהיות סמוך על שולחנה לעת זקנה. היא התלבטה רבות בעניין זה, וכמעט החליטה שלא לענות לו, אבל אחרי התייעצות עם בעלה, שהוא איש טוב ומטיב, ניצחה מדת הרחמים והסכימו להביא את האב האומלל אל ביתם. הוא שב אל עמו ואל אלוקיו באמת ובלב תמים, ורגשי החרטה על מעשיו הרעים לא נתנו לו מנוחה, מצב רוחו השפיע על מצב בריאותו, והוא נפל למשכב, ומן המטה שעלה עליה שוב לא ירד. אבל לפני מותו קרא אליו את בתו ואת חתנו וסיפר כך:

הנני יליד אלטונה, ואבי היה מאותם מחרחרי הריב, שעמדו לימין רבי יעקב עמדין במלחמתו הקשה נגד רבי יהונתן אייבשיץ, רבה של אלטונה. רבים מכתבי הפלסטר כלפי גאון ישראל זה, נתחברו על ידי אבי, שהיה מחונן בכישרון ספרותי מיוחד. גם ספר "עקיצת עקרב", שמייחסים אתו להיעב"ץ, שהוא מלא חירופים וגידופים כלפי רבי יהונתן, נתחבר על ידי אבי. את הספר הזה גמר בו

ביום שהכניסני בבריתו של אברהם אבינו. כל אלה שהשתתפו בשמחה של ברית המילה ראו בזה אות לטובה וניבאו לי עתידות. וזאת הברכה אשר ברך היעב"ץ את אבי ואותי (כפי שמסר לי אבי בעצמו): "יהיה רצון שבנך זה הרך הנימול יזכה ויתחנך ברוחו של ספרך, שסיימת עכשיו ושכמוך גם הוא יתנגד לדעותיו והשקפותיו ותורותיו של אותו האיש" (רבי יהונתן). אבי ענה אמן בכל כוחו.

כשסיפרו אחרי כן את דברי הברכה הזאת לרבי יהונתן, ענה גם הוא אמן אחרי ברכה זו, והוסיף מקוה ומאמין אני שכן יהיה עתידו של ילד זה. ועתה רואים הנכם כי ברכותיהם של היעב"ץ ורבי יהונתן התקיימו בי, ובהתנגדותו לרוחו ותורתו של הרב מאלטונה, בחטאו של אבא שהכניס את ראשו בין גדולי ישראל, יצאתי אני לתרבות רעה, כירבעם בן נבט. אוי לי מיום הדין אוי לי מיום התוכחה.

אחר כן התחיל לבכות בכיה חרישית ופנה אל בתו, במטותא ממך, עשי נא איתי חסד אחרון, לאחר מותי הואילי נא לחפש אחד מגדולי ישראל, צדיק ותמים במעשיו, ספרי לו כל מה שסיפרתי וגיליתי לך, ותבקשי מאתו שיהיה מליץ יושר בעד נפשי החוטאת. אלו הדברים אשר סיפרה האשה לרבי בנימין דיסקין רבה של הורודנה.

מעשים נוראים אלו, צריכים להיכנס בליבו של כל אחד וללמדנו לקח נוקב עד כמה עלינו להיזהר בכבודם של חכמי ישראל, אשר כל הנוגע והפוגע בהם לא ינקה, וכשהם הגדולים נחלקים, ח"ו שאנו נתערב באיזשהו צד ואופן...

במחלוקת אין על מי לסמוך

סיפר הג"ר בן ציון אבא שאול זצ"ל, בתקופה מסויימת שנחלקו שני בעלי הוראה בהלכה, בא אצלי אדם אחד בתמימות ושאלני מה הדין באותה הלכה. הבחנתי כי מטרתו אינה טהורה לדעת את ההלכה אלא לשמוע את דעתי ולהשתמש בדבריי להרבות את אש המחלוקת. על כן אמרתי לו: דבר זה שנוי במחלוקת, ואיך שתעשה יש לך על מי לסמוך, אבל להחזיק במחלוקת אין לך על מי לסמוך!...

למדנו ממאמרנו זה עד כמה המחלוקת והפירוד, אשר אינן נקיות מנגיעות, יכולות להפריע ולהזיק לנו, לאחרים, ולדור כולו.

נשתדל נא כמחנכים ומנחילי דרך לברוח עד כמה שניתן, וניתן, מנושאים חמורים אלו בפרט מחמת היותנו מהווים דוגמא לצעירי הצאן – דור העתיד.

נשקול נא כל משפט, מילה, תגובה, ואפילו מבט, שלא ייתפס אצל תלמידינו כביקורת או ח"ו זלזול בתלמידי חכמים.

לכל הפחות בגדר אחד אחזתי!

פעם שמעתי מהגאון הגדול רבי שמעון בעדני שליט"א, שנשא דבריו לפני בחורי ישיבה ובתוך הדברים עורר:

"לשון הרע הוא נושא רחב. ולעיתים קשה מאוד להתמודדות, אך מחויבים אנו ללמוד ולעשות. מכל מקום, עצה לי אליכם צעירי הצאן, בדבר אחד הרגילו נפשכם כחוק בל יעבור. "על תלמידי חכמים אינני מדבר – ולעולם".

אשרי אשר זכה וזוכה לכך.